

МЕТАПОЕТСКИТЕ СТИХОВИ НА АЦО ШОПОВ

Ранко Младеноски

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
ranko.mladenoski@ugd.edu.mk

Апстракт: Целта на истражувањето е да се откријат и да се интерпретираат сегментите од поезијата на Ацо Шопов кои како тема ја имаат, во најопшта смисла, суштината на поетската творечка постапка, односно кои функционираат како „поетски манифест“ на нашиот поет, како негова „Ars Poetica“. Работната хипотеза е дека: голем број песни од Шопов имаат автореференцијален, т.е. металитерарен карактер (поезија која зборува за самата поезија) што, секако, ги создава метапоетските специфики во неговите стихови. Интратекстуалноста (упатувањето на делови од една песна кон делови на друга песна на Шопов), но и интертекстуалноста (песните на Шопов во контекст на песните од други наши и странски поети) ќе ни послужат како компаративна методолошка основа со чија помош ќе се докаже и ќе се покаже постоењето на металитерарноста во поезијата на Ацо Шопов. Притоа, ќе бидат земени предвид песни од збирките „Слеј се со тишината“ (1955 година), „Небиднина“ (1963) и „Гледач во пепелта“ (1970) како основен корпус (апликативен материјал) на истражувањето.

Клучни зборови: *македонска поезија, металитература, збор, интертекстуалност, поетика.*

1. Вовед

Во поетскиот опус на Ацо Шопов има еден значителен број песни за кои може да се рече дека претставуваат експресија на односот на поетот кон песната, односно на неговото сфаќање на карактерот или на суштината на поезијата. Тоа се „песни за песната“, односно „песни за поезијата“. Во ваквите песни се назира одговорот на неколку прашања: „Што е поезијата за Ацо Шопов?“, „Како ѝ пристапува Шопов на песната и какво е неговото сфаќање, разбирање за неа?“, „Чуму поезија и со каква цел?“.

Одговорите на овие и на слични прашања ќе ги бараме преку изолирање и интерпретирање на стиховите на Шопов во кои станува збор токму за спецификите на поетскиот збор со што ќе трагаме, всушност, по метапоетските стихови на нашиот поет. Едноставно кажано, целта ќе биде да се пронајде затскриениот „поетски манифест“ на Шопов низ неговите поетски збирки и

да се открие неговото сфаќање, неговото разбирање на поезијата. Анализите ќе бидат фокусирани, пред сè, на песни од три поетски збирки на Шопов, а тоа се збирката „Слеј се со тишината“ објавена во 1955 година, „Небиднина“ од 1963 година и збирката „Гледач во пепелта“ од 1970 година. Во текот на интерпретациите, се разбира, ќе бидат толкувани и стихови од други збирки на Шопов со цел да се покаже метапоетскиот интратекст во неговата поезија како целина. Освен тоа, исто така со компаративен приод од методолошки аспект, метапоезијата на Шопов ќе биде поставена во контекст на стиховни и метастиховни поетики од други македонски, но и странски автори (и поети и книжевни истражувачи-теоретичари), со што ќе се покаже и нејзиниот конкретен интертекстуален карактер.

2. Шопов и неговата *Ars Poetica* – интратекстуалност

Поетската опсесија на Шопов од збирката „Небиднина“ па натаму во времето, во стихозбирките што надоаѓаат од неговото перо, пред сè, е фокусирана на – зборот. И тоа не кој-годе збор, не каков било збор, ами зборот сфатен како универзална категорија, како праматерија на песната, како извориште на поезијата, како источник на стихот. Очигледно, нашиот поет немал некоја особена мака со прифаќањето на автентичноста на дефиницијата (според многумина симплифицирана, та според тоа нецелосна и неточна) со која се вели дека книжевноста, а со тоа се разбира и поезијата, е уметност на зборот. Дека Шопов не ја згрешил работата, потврдува и современата наука за книжевноста (поточно теоријата на книжевноста), се разбира со еден помодерен вокабулар. Во таа смисла, на пример, професорот Атанас Вангелов мошне децидно ја потврдува точноста на ваквата определба за книжевноста „со оглед на простиот факт што, уште на самите почетоци на систематското теориско мислење за литературата (традицијата што ја установи *Поетиката* на Аристотел), воопшто не се оспорува нејзиниот вербален карактер: таа 'потекнува' од – зборови; манипулира со – зборови и, во крајна смисла, произведува зборови“ (Вангелов, 1996, стр. 34).

Стихотворниот стожер на метапоезијата на Ацо Шопов, секако, е неговата антологиска песна, поетскиот билјур во современата македонска книжевност – „Раѓање на зборот“, од збирката „Небиднина“ објавена за првпат во 1963 година. Се чини дека сите метапесни на Шопов, на еден или на друг начин, гравитираат токму кон оваа негова песна при што се одвива еден креативен книжевен процес на нивно меѓусебно надополнување и надградување со семантизам. Зошто оваа песна е стожерна во метапоезијата на Шопов и, на крајот на краиштата, зошто таа песна предизвика огромен интерес кај книжевната критика, но и кај преведувачите? Затоа што тоа е фундаменталната „програмска песна“ на Шопов и затоа што во неа се рефлектира сликата за мистериозното и мистичното создавање на поезијата,

но и сликата за библиското создавање на светот, а со тоа и силата на зборот. Од парапоетските текстови на Шопов (интервјуа, разговори, статии и слично) стануваат сосема јасни и чисти овие слики за раѓањето на зборот, за чинот на создавање поетска книжевна творба. Во едно интервју за „Књижевне новине“ од 1969 година Шопов нагласува:

„Поетот е во песната како во студена пештера, како во непрегледна шума каде што, наместо дрвја, лежат огромни, расфрлани и скаменети зборови. Тој е оној што треба да ги спаси од смртта, да ги разбуди од скаменетиот сон, да ја оживее шумата, за да почне дрвјето да оди. Често тој успева во тоа, а можеби уште почесто стои во неа, во таа шума, збунет и беспомошен, попусто повикувајќи ги да му помогнат во очајот поранешните поетски искуства. Попусто, зашто секоја песна е едно посебно откритие, едно посебно поетско сознание што не може да се повтори ако е веќе еднаш доловено“ (Шопов, 1969, стр. 9).

А една година подоцна, во 1970 година, во разговор со Ташко Ширилов за дневниот весник „Вечер“, нашиот поет децидно се дообјаснува:

„Поезијата претставува тврдина што поетите настојуваат да ја освојат по секоја цена, а таа постојано опстојува неосвоена. Чинам дека токму со таа особина поезијата се наметнува како врвен опсен на човековиот дух. Поетот прави напори да ја освои тврдината, но финале за секој негов повторен поход кон целта претставува сознанието дека поетот место да ја освои тврдината, чувствува дека тој е освоен од неа, а токму во мигот на таквото чувство почнува вистинското блаженство на поетот“ (Шопов, 1970).

По ваквите искажувања на Шопов нема дилеми за значењето на метафорите „глужд на глужд“, „камен врз камен“, „камена шума“, „утробата на зборот“, „смртите на зборот“, „проклетивија“, „тврдина камена“ и други од „Раѓање на зборот“. Станува јасно дека тоа е песна која зборува за песната, дека тоа е поезија која зборува за самата поезија. Сите тие се метафори или за зборот или за стихот или, пак, за процесот на создавањето на песната.

Иако Шопов се занимава со проблематиката на зборот доминантно од збирката „Небиднина“, па потоа и во другите стихозбирки, како што веќе и се нагласи погоре, сепак, и во некои претходно објавени песни се наоѓаат зачетоци на неговата метапоезија. Да ја земеме за пример песната „Кон галебот што кружи над мојата глава“ од збирката „Слеј се со тишината“ од 1955 година. Оваа песна поетот ја завршува со стиховите:

*Не слетувај галебе мој,
врати се пак во јатото.
Јас сум лотка, осудена
на судир со непознатото.*

Тоа се метастихови кои ја определуваат поезијата како потрага по новото, по таинственото, по мистичното, по егзотичното. Можеме да видиме

во овие стихови, како аргумент за нивната металитерарност, и некаков симболистички призвук на потрагата по „непознатото Ново“ (на францускиот поет Шарл Бодлер, на пример), но несомнена потврда за тоа дека наведените стихови се метапоетски наоѓаме повторно во едно експлицитно искажување на Шопов во разговорот што го води со него Тодор Чаловски за емисијата „Културен мозаик“ во Радио Скопје од 1970 година. Во овој разговор, Шопов нè известува за следното:

„Моето досегашно поетско искуство ме учи дека вистинската поезија е свест за онаа скриена тајна, многу значајна и до крај неодгатлива смисла на животот, понирање во оној ред на нештата што се наоѓа некаде длабоко закопан под хаотичноста на појавните облици. Таа е предизвик за патување во неизвесноста, кон непознатото, таа е клуч што ги отвора вратите на оној чудесен свет кој, ако веќе еднаш во него се навлезе, може да нè доближи, да ни ги објасни и да ни ги направи прифатливи суштинските прашања на времето во кое конкретно живееме, и на времето во кое животот како таков се одвива и тече. Од ова пак, произлегува дека поезијата не е, ниту може да биде чисто, или само естетско доживување, дека е таа истовремено и конкретен активен однос и етички став кон битните проблеми на животот, па според тоа таа е и свест и совест во една интегрална естетска целост“ (Шопов, 1970а).

Ако поезијата е „клуч“ што ги отвора вратите на „чудесен свет“, тогаш и самата поезија во ова искажување на Шопов ни се открива како чудесна креација, зашто чудесниот свет бездруго може да се отвори само со чудесен, волшебен реквизит. Чудесно или волшебно е она што не е во согласност со законите на нашиот реален, стварен свет. Тоа значи дека за Шопов поезијата не е овоземна материја, туку духовна креација која ги надминува, ги надвишува границите на човековиот природен реалитет. Таа е чудесно уметничко битие, волшебен книжевно-уметнички ентитет. И токму затоа „чудесно/ волшебно“ звучат и значат стиховите од песната „Раѓање на зборот“.

Песната со наслов „Ноќта“ од збирката „Слеј се со тишината“, исто така, ни зборува за спецификите на поезијата. Стиховите од оваа песна во кои се вели дека ноќта:

*...само со поетите
има допир силен ко најприсно сливање.
Сал ним им ги отвора широко зениците
топли од сонувања за дни недонесени,
меѓу сите предели ги брише границите...
Затоа поетите гледаат занесени...*

секако дека имаат метапоетска функција затоа што ноќта станува метафора за едно суштинско својство на поезијата во стихот „меѓу сите предели ги брише границите...“. Тоа е, всушност, и основниот механизам на создавање на песните во кои основната цел е да се бришат границите меѓу нештата од

нашата животна стварност, да се спојуваат/поврзуваат нешта кои се далечни, и тоа или преку некоја нивна сличност (аналогија, односно метафора) или преку некоја нивна блискост (контигвитет, односно метонимија). Ако инсистираме на примери за ова, како солидна илустрација може да ни послужат стилските фигури синестезија, оксиморон и парадокс.

Но, да ѝ се вратиме на небиднината оти таму најдобро се гледа Шопов како метапоет. За „програмска песна“ ја сметаме и „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“ од познатиот циклус „Молитви на моето тело“ во збирката „Небиднина“. Очигледно е и од самиот наслов на оваа песна дека Шопов е застапник на идејата за едноставноста на поезијата или, кажано со стиховите на Блаже Конески, за „проста и строга македонска песна“. Имено, именката „збор“ во оваа песна, како и во многу други песни на Шопов, е метонимија (*pars pro toto*) за песна па „во превод“ насловот би бил „Молитва за една обична но уште непронајдена песна“. Синтагмата „обично дрво“ е, исто така, метонимија за шумата („камена шума“) од „Раѓање на зборот“ (за што зборувавме погоре). Компарацијата „како чедност“ („Пронајди збор.../...што е како чедност во секое молење прво“) е јасна и сосема разбирлива импликација за тоа дека за Шопов поезијата треба да се краси со скромност, невиност, непорочност и честитост, односно чесност (тоа значи именката „chedност“). Па оттаму ќе речеме дека Шопов се застапува за позитивни, за автентични морални вредности во поезијата, односно за етика во естетиката.

Од циклусот „Песната и годините“ во збирката „Небиднина“, во оваа фаза од нашата елаборација, ќе ги издвоиме песните „Очај пред тврдината“ и „Песната и годините“ како најрепрезентативни, но и експлицитни во однос на темата што ја обработуваме. Како „клуч“ за „отворање“ на значењето на песната „Очај пред тврдината“ ќе ни послужат интерпретативните алатки што ги користевме при анализата на „Раѓање на зборот“ како метапоетска творба затоа што песната „Очај пред тврдината“ во голем нејзин дел кореспондира со песната „Раѓање на зборот“. Тврдината камена од „Раѓање на зборот“ е тврдината во „Очај пред тврдината“, а тоа значи дека и овде поетот говори за креативниот чин на „освојување“ на песната, на „откривање“ на песната, за чинот на „раѓање на песната“. Тврдината е метафора за песната, за поезијата. Амбиентот во двете песни е идентичен. Стихот „Чади ноќта“ од „Раѓање на зборот“ е трансформиран (транстекстуализиран) во хијастичкиот стих „Ветар и оган, оган и ветар“ во „Очај пред тврдината“. Синтагмите „грозна немост“ и „грозен молк“, што му се припишуваат како особини на лирскиот субјект, се метафори за сè уште непронајдениот збор, за „неродениот“ збор што го предизвикува тој „Очај пред тврдината“. Но, епилогот на овој „Очај пред тврдината“ резултира со креација, зашто сепак „секоја ноќ тврдината ја буди/сонцето на тие што се мртви“, односно песната е „родена“ со светлината на воскреснатите зборови. Ако сакаме да ги преведеме двата стиха на

колоквијален, нефигуративен јазик тогаш тоа вака би изгледало: „секоја ноќ поезијата се појавува (се создава) од откриеното ново значење на старите зборови во нов контекст“.

За нашата тема од посебен интерес се и стиховите од првата строфа на оваа песна:

*Тврдино, невидливи војни те пазат.
Стасав и паднав пред тебе на метар.
Ветар и оган, оган и ветар.
Оттука нема враќање назад.*

Создавањето на песната, вели Шопов во овие стихови, е макотрпен процес што го отежнуваат мистични сили. Поетот е блиску до финалната форма на новата песна, но тој никогаш не е сигурен дека ја создал најуспешната варијанта на песната што се „открива“ („Стасав и паднав пред тебе на метар“). Тој е пред тврдината, односно пред онаа запалена и чадлива „камена шума“ (од „Раѓање на зборот“) во која треба да се пронајдат забораените значења на зборовите од кои се создава песната. Кога еднаш ќе почне, творечкиот чин на создавање поезија е неминовност која доаѓа од внатрешниот порив на поетот и, едноставно, песната мора да биде створена, создадена, „откриена“ („Оттука нема враќање назад“). Песната мора да се роди. Го гледаме овде Шопов и како поет, како лирик, но и како филозоф на поетско-естетската мисла, како теоретичар. Неговата идеја е дека поетите се во вечна потрага по мистичната идеална песна која, сепак, останува недостижна.

Во стихотворбата „Песната и годините“, пак, лирскиот субјект се идентификува со песната – поетот ја создава песната, но и песната го создава поетот. „Песната и годините“, всушност, е последната песна од истоимениот циклус, но и последна песна од збирката „Небиднина“. Ако се потсетиме, во овој контекст, на првата песна од „Небиднина“, тоа ќе рече дека оваа збирка е „отворена“ со метапесна – „Раѓање на зборот“, но и дека е „затворена“ со метапоетски текст – „Песната и годините“. Ваквата позиционираност на двете метапесни во збирката (на почетокот и на крајот) е сериозна индиција за една, од истражувачки аспект, сосема легитимна хипотеза: во стихозбирката со наслов „Небиднина“ на Ацо Шопов доминира, всушност, еден металитерарен книжевно-уметнички стиховен систем. И бидејќи станува збор за „систем“, аналитичкиот пристап што овде го применуваме е интратекстуален, зашто песните од оваа збирка меѓусебно се надополнуваат, се „доречуваат“, со што до одредена мера се анулираат семантичките апстракции со кои се соочува секој толкувач на поетскиот опус на Шопов. На таков начин (метод) и ќе ја провериме поставената хипотеза за доминација на метапоетски структури во збирката „Небиднина“ со што во никој случај не се оспоруваат другите значења на песните од збирката со оглед на општопознатиот факт за полисемијата како примарно својство на поетскиот фигуративен (сликовит) говор.

За првите две песни – „Раѓање на зборот“ и „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“ – се посочија веќе елементарните металитерарни особини. Во „Втора молитва на моето тело“ ја следиме апострофата со која лирскиот субјект се обраќа кон поезијата која овде е и персонифицирана: „...ова тело што живее од мугрите на твоите желби“. Поезијата за Шопов, всушност, е „дива река“ што поетот треба да ја „припитоми“ со творечкиот процес: „Протечи под ова тело како скротена река“. „Трета молитва на моето тело“ е целосна метапоетска апострофа во која преку реторско прашање лирскиот субјект ја идентификува поезијата како женскост (девојка, жена, мајка). „Храмот“ од „Третата молитва...“ е истиот оној храм од „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“ што овде станува метонимија (*totum pro parte*) за лирскиот субјект (или, пак, за самиот поет). Во „Четврта молитва на моето тело“, којашто исто така е апострофна, поезијата е определена со оксиморонската синтагма „студено штедра“ што асоцира на амбиентот од „Раѓање на зборот“. Песната „Петта молитва на моето тело“ преку апострофата ни нуди неколку метафори за песната, односно за поезијата: ветар на тишината, пеперуга на сонот недоболна, неумора, танчарка на сите подземни нескротени води, прастар жител... Всушност, сите „молитви“ од овој циклус ги читаме како песни-апострофи во кои лирскиот субјект, односно поетот, се обраќа кон песната, т.е. кон поезијата при што ги следиме неговите разбирања, но и дилемите во врска со карактерот на поезијата. Така, во „Шеста молитва на моето тело“ поезијата е везилка на игра со домородски ритам во што ја следиме идејата на Шопов за мистичноста на поетската креација. Во „Седма молитва на моето тело“, пак, читаме дека поезијата има моќ да го преродува човека во смисла на негово облагородување:

*Ова тело личи на жедна суводолица
поцрнета од сонце, испукана од жега.
Ова тело е истрајно и гладно како јаловица.
Биди му родилка, зачни го повторно сега.*

Во „Осма молитва на моето тело или кој ќе ја смисли таа љубов“ поетот повторно е во потрага по „збор што не постои во речникот“, а кој ќе ја „осмисли“ непознатата љубов со што оваа молитва кореспондира со песната „Раѓање на зборот“, но и со „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“. Идентична е и песната „Деветта молитва на моето тело“ каде што поетот повторно е преокупиран со потрагата по вистинскиот, по автентичниот збор, односно овде е демонстрирана „поетовата глад“ за неоткриен, за мистичен збор. И во последните две „молитви“ ги читаме сфаќањата на Шопов за поезијата која за поетот треба да биде „пролет жуберлива и лековита“, а создавањето на песната е игра која е полна со таинственост (мистериозност и мистичност) и која продолжува да трае до недоглед.

Со „метапоетски клуч“ ќе ја прочитаме и антологиската песна „Небиднина“ на Шопов, без да ја негираме притоа фигуративната полисемија на „небиднината“ како поетски ентитет. Аргументите за ваквото можно (опционално) толкување на „Небиднина“ ги наоѓаме во нејзиниот интратекстуален однос со две други песни од истата збирка – „Раѓање на зборот“ и „Песната и годините“. Стихотворбата „Песната и годините“ завршува (а со тоа завршува и сета збирка) со стиховите:

*Твоите години и моите години –
два брега,
два камена,
две небиднини.*

Годините на поетот се „небиднина“. Годините на песната (на поезијата) се, исто така, „небиднина“. Бидејќи во наведените стихови си имаме работа со метонимија (pars pro toto), ќе се рече дека „небиднина значи поет“ и „небиднина значи поезија“. Тоа значи дека песната „Небиднина“, исто како „молитвите“ од оваа поетска збирка, е песна-апострофа во која лирскиот субјект се обраќа кон песната, односно кон поезијата. Освен тоа, со ваквото читање на оваа песна, ја следиме идејата на Шопов дека песната (поезијата) е небиднина и дека треба да се открие, да се пронајде како небиднина и така да стане „биднина“. Сликата на таа „небиднина“, односно сликата на зачнатиот, но сè уште несоздаден поетски свет ја гледаме во описот/амбиентот од песната „Раѓање на зборот“. Но, тој амбиент од „Раѓање на зборот“ го препознаваме и во неколку стихови од песната „Небиднина“:

*А сè се случи една ноќ,
ноќ стебла,
ноќ лисје,
ноќ студен ров.
Паднав, потонав во високи треви,
во треви и густа мов.*

*Се случи тоа една ноќ
вистинито и неvistинито
налик на старинска приказна
закопана длабоко во свеста.
Ти дојде и ме однесе како глува поплава,
како матица од подземни места.*

Во песната „Небиднина“ Шопов ја отсликува поезијата со неколку клучни метафори: стебло, вода, жена. Тоа се фигури кои како симболи упатуваат на репродукцијата, на раѓањето, а ова е уште еден аргумент за поврзаноста

на оваа песна со „Раѓање на зборот“. Песната „Небиднина“ зборува за онаа „слатка болештина“ на создавањето на стиховите, на „откривањето“ на песната, односно на „раѓањето“ или „воскреснувањето“ на зборот.

Од збирката „Гледач во пепелта“ како метапоетски текстови овде би ги издвоиле песните „Златен круг на времето“ и „Гледач во пепелта“ во кои се мултиплицира темата за раѓањето на зборот, односно за творечкиот процес на „правење“ или „откривање“ на песната, а со тоа и на поезијата. Во „Златен круг на времето“ лирскиот субјект се идентификува со песната, односно со поезијата преку метафората „стебло од зборови“ што може да се сретне и во други песни на Шопов: „Под ова стебло од зборови зараснати во столетна кора/се пали страшен оган и горат корени гладни“. „Гледач во пепелта“ е песна-апострофа (како и многу други метапесни на Шопов) во која лирскиот субјект се обраќа директно (експлицитно) кон песната. И во оваа песна поетот е преокупиран со темата за раѓањето на зборот, а во неа можеме да ја препознаеме и онаа „камена тврдина“ од песните „Раѓање на зборот“ и „Очај пред тврдината“ како метафора за поезијата што треба постојано да се открива и да се освојува:

*Сега сме два света, два врага, две завојувани страни,
сега сме војна без излез и кама против кама.
Кој е победен? Кој победник? Кој со изгрев на осмислени рани?
Изгасни песно во огнот што го запали сама.*

Како што може да се види, метапесните на Шопов се карактеризираат со висок степен на меѓусебна интеракција. Тоа не се однесува само на збирката „Небиднина“, туку на сета поезија на Шопов во која е изграден еден функционален метапоетски интратекстуален систем.

3. Металитерарна интертекстуалност

Зборуваме погоре за метафорите „глужд на глужд“, „камен врз камен“, „камена шума“, „утробата на зборот“, „смртите на зборот“, „проклетија“, „тврдина камена“ и други од „Раѓање на зборот“ кои, бездруго, се однесуваат на зборот и на песната или зборуваат за чинот на создавање на поетски дела со што стануваат дел од металитерарното поетско наследство на Шопов. Овие метафори поттикнуваат бројни асоцијации за идентични ставови од книжевно-уметничко и книжевно-теориско потекло кај поголем број поети и истражувачи на книжевноста како уметнички феномен.

Прво што ни паѓа на ум е тезата за „јазичите како гробишта од тропи“ и за „воскреснувањето на зборот“ на Виктор Борисович Шкловски од ерата на руската Формалистичка школа:

„Најстарото човеково поетско создавање било создавањето на зборови. Сега зборовите се мртви и јазикот наликува на гробишта, а некогаш тукушто

родениот збор бил жив, сликовит. Секој збор во неговата суштина е тропа“.
(Шкловский, 1914, стр. 1).

Тука е и поетската филозофија на Блаже Конески за „откривањето на песната“ во есејот „Еден опит“ каде што се вели:

„Повеќе пати сум говорел за откривањето на песната, за тоа дека песната повеќе ја откриваме отколку што ја пишуваме... По извонредно лесната импровизација на некои текстови (‘Тешкото’, ‘Стерна’ и др.) одеднаш бев обземен од чувство дека јас песната заправо не ја пишувам, ами ја откривам... Можеби до истото доживување нè доближуваат и зборовите на Микеланџело дека тој ги правел своите скулптури така што од каменот го отфрлал тоа што е непотребно“ (Конески, 1987, стр. 142–143).

Слични металитерарни постапки како оние во стиховите од „Раѓање на зборот“ на Шопов среќаваме и во песни од други поети. Гане Тодоровски, на пример, зборува за блаженството од макотрпноста при пишувањето или, како што вели тој, при „сторувањето“ на песните. Имено, неговата позната песна „Приказна во бело“ завршува со два метапоетски стиха:

*Снежи... Зора... Тежи збор... А потешко е кога свесно
најубави чувства гориш за да сториш една песна.*

(Тодоровски, 1990, стр. 167)

Овие стихови, бездруго, кореспондираат со последните стихови од „Раѓање на зборот“ на Шопов:

*Отвори ме
проклето,
ти тврдино камена,
да изгорам во јагленот на зборот,
да се стопам.* (Шопов, 1974, стр. 7)

За зборот и за поезијата, Блаже Конески, исто така, напиша неколку метапесни: антологиската „Везилка“ од истоимената збирка од 1955 година; „Ars Poetica“ од „Стари и нови песни“ од 1979 година; „Песната“ од збирката „Црква“ од 1988 година; песните „Зборот“, „Македонски поети“ и „Занает“ од збирката „Сеизмограф“ од 1989 година и други. Сите тие песни, како и „Раѓање на зборот“ на Шопов, говорат за поезијата, за нејзиниот карактер, ја определуваат/дефинираат поезијата што првично е работа на науката за книжевноста. Затоа велиме дека тоа се металитерарни песни, песни со автореференцијален карактер или, како што нагласува Патриша Во, тоа е самосвест на литературата дека е литература. (Цитирано според: Андоновски, 2011, стр. 157).

Не треба да се изуми тука уште една значајна интеракција на поезијата на Шопов – онаа со стиховите на Шарл Бодлер. Во песната „Раѓање на зборот“ на Шопов може да се забележи аналогија на неговата „камена шума“ со Бодлеровите „зборови матни“ и „шума од симболи“ во песната „Созвучја“:

*Природата храм е во кој столбови се редат
коишто, живи, зборови испуштаат матни.
А човекот низ шума од симболи е патник
и тие со познати погледи го гледаат.* (Бодлер, 1982, стр. 37).

Идентично е сфаќањето на поезијата и на Шопов и на Бодлер како „шума од зборови“, а познато е дека и Шопов многу често ги практикува симболите во неговата поезија (огнот, водата, земјата, сонцето итн.) за што некои истражувачи го определуваа нашиот поет како симболист или како неосимболист. Погоре веќе спомнавме за потрагата на овие двајца поети по „непознатото Ново“ – кај Шопов во песната „Кон галебот што кружи над мојата глава“, а кај Бодлер во повеќе песни, меѓу кои и во песната „Патување“ во чие осмо (последно) пеење францускиот поет зборува за „Непознатото... чудесното ново“. (Бодлер, 1982, стр. 169).

Од елаборираните паралели меѓу Шопов и други поети и книжевни теоретичари сосема е јасно дека Ацо Шопов не е изолиран поет во врска со пишувањето на рефлексивна (мисловна, односно филозофска) метапоезија. Во таа смисла, тој се вклопува и во поетскиот и во книжевно-теорискиот опус на европската мисла и пред неговото време и во епохата на неговите современици, изразувајќи во своите стихови аналогни идеи и размислувања за поезијата со оние на Шарл Бодлер, Виктор Борисович Шкловски, Блаже Конески и Гане Тодоровски.

4. Заклучок

Зачетоците на металитерарноста во поезијата на Шопов ги лоцираме во збирката „Слеј се со тишината“ од 1955 година. Извесни проблесози на метастих има и во збирката „Ветрот носи убаво време“ од 1957 година (на пример, стихотворбата со наслов „Песна“), но со оваа проблематика Шопов доминантно се преокупира веќе со збирката „Небиднина“ од 1963 година што продолжува и во збирката „Гледач во пепелта“ од 1970 година.

Интересот на нашиот поет е фокусиран на зборот, односно на потрагата по соодветниот, автентичниот, вистинскиот поетски збор како универзална категорија. Го покажавме тоа со деталните анализи на неколку метапесни на Шопов, но потврда за тоа наоѓаме повторно во едно експлицитно искажување на поетот во разговорот што со него го води Тодор Чаловски за емисијата „Културен мозаик“ на Радио Скопје во 1970 година:

„Последниве години, поточно од *Небиднина* па наваму, сè повеќе ме привлекува проблемот на зборот, сфатен како универзален поим кој ги содржи во себе и сите други поими: земјата, љубовта, татковината. Во врска со ова еднаш веќе реков дека поетот е тој кој ја оживува онаа шума од зборови, прави дрвјето да чекорат и како глужд врз глужд ги става зборовите замелушени од

своите многубројни смрти на нивното вистинско место. Да се најде вистински збор, тоа значи да се најде вистински поетски пристап кон оние теми што ги мачат сите поети и современици“ (Шопов, 1970а).

Тој збор во метапоезијата на Шопов, имено, ја добива улогата на шести праелемент (покрај земјата, воздухот, водата, огнот и духот) кој има моќ да создава волшебна поезија, но и да го облагородува светот, да го облагородува Човекот.

Во однос, пак, на метапоетската интертекстуалност на поезијата од Шопов, забележливи се две идејни позиции во врска со својствата на поезијата: а) песната постои и таа треба да се „открие“, да се пронајде во нејзината најавтентична форма; б) пишувањето песни е тежок, макотрпен занает кој доаѓа како порив на човековиот дух, но истовремено му дава чувство на блаженство и на поетот и на човекот воопшто.

Поезијата, според Шопов, е „небиднина“ која штом се открие од поетот станува „биднина“ како духовна креација на човекот. Таа е тешко пристапна „камена шума“, неосвоива тврдина, непознат нов предел. Поезијата за Шопов е жена, љубов, земја, татковина, оган, вода, небесна суница, црно сонце, збор што треба да биде воскреснат со нов живот (ново значење). Поезијата треба да носи со себе автентични морални вредности и таа треба да трага и да ги открива позитивните човекови карактеристики. Поетското творење за Шопов е „слатка мака“, немир во поетот што како порив мотивира да се бара најсоодветниот, најдобриот можен облик на секоја песна што никогаш не е идеален. Да се пишува поезија, според разбирањето на Шопов, не е некаква залудна работа, туку тоа значи да се создава еден нов свет во кој човекот ќе биде посрекен, подобар и поблагороден. Според ова, Шопов ѝ одредува на поезијата значајна позиција во човековата заедница.

Користена литература:

- [1] Андоновски, Венко (2011). *Обдукација/абдукација на теоријата, Том I: Жива семиотика*. Скопје: Галикул.
- [2] Бодлер, Шарл (1982). *Цвеќињата на злото*. Препев, предговор и коментари: Влада Урошевиќ. Скопје: Македонска книга, Култура, Мисла, Наша книга.
- [3] Вангелов, Атанас (1996). *Теорија на прозата*. Скопје: Детска радост.
- [4] Конески, Блаже (1987). *Ликови и теми*. Скопје: Македонска книга.
- [5] Тодоровски, Гане (1990). *Поезија*. Скопје: Наша книга.
- [6] Шкловский, Викторъ (1914). *Воскрешение слова*. Цитирано според: <http://philolog.petrus.ru/filolog/shklov.htm> (пристапено на 04.06. 2023 година).
- [7] Шопов, Ацо (1969). *Поетот треба да ги разбуди зборовите*. Белград, „Књижевне новине“, бр. 348, стр. 9.
- [8] Шопов, Ацо (1970). *Поезијата е тврдина која го освојува поетот*. Разговор

на Ташко Ширилов со Ацо Шопов. Скопје: „Вечер“, 28, 29 и 30 ноември. Да се види и: <https://www.acosopov.com/читалница/разговори/ацо-шопов-поезијата-е-тврдина-која-го-о?lang=mk>

- [9] Шопов, Ацо (1970а). *Поезијата помеѓу естетика и етика*. Разговор на Тодор Чаловски со Ацо Шопов за емисијата „Културен мозаик“, Радио Скопје. Да се види: [Ацо Шопов: поезијата помеѓу естетика и етика – Интервју, 1970 | Ацо Шопов – Poesis \(acosopov.com\)](#)
- [10] Шопов, Ацо (1974). *Небиднина*. Скопје: Македонска книга.

THE METAPOETICS IN ACO ŠOPOV'S VERSES

Ranko Mladenoski

Goce Delcev University, Stip

Abstract: The aim of this research is to discover and interpret the theme segments of Aco Šopov's poetry in its most general sense, the essence of the poetic creative process, and moreover how these segments function as a "poetic manifesto" of our poet, as his "Ars Poetica". The working hypothesis is stated that a large number of poems by Šopov are self-referential, i.e. metaliterary (poetry that speaks about poetry itself) which, certainly creates the metapoetic specifics in the author's verses. Intratextuality (the reference of parts of one poem to parts of another poem by Šopov), but also intertextuality (the poems of Šopov in the context of poems by other domestic and poets from abroad) will serve as a comparative methodological basis to prove and demonstrate the existence of metaliterature in the poetry of Aco Šopov. Therefore, poems from the collections "Merge with the Silence" (1955), "Not-Being" (1963) and "Reader of the Ashes" (1970) will be taken into account as the basic corpus (applicative material) of the research.

Keywords: *Macedonian poetry; metaliterature; word; intertextuality; poetics.*